

Curențe literare

Dadaismul

-provine din francezescul *dadisme* (*dada* = ” căluț de lemn “ în limbajul copiilor), denumirea mișcării este arbitrară și nu are nici o legătură etimologică cu termenul respectiv.

-reprezentanți: -în literatură: T. Tzara, R. Hülsenbeck, H. Ball;

-în pictură: M. Iancu, F. Picabia, M. Duchamp;

Curent cultural și artistic neconformist și anarhic îndreptat împotriva rutinei în viață, gândire și artă, dezvoltat plenar între 1916 și 1923 și fundat apărut în Zürich la 6 februarie 1916 de poetul de origine română Tristan Tzara, căruia i s-au alăturat, la început, scriitorii Hugo Ball și Richard Hülsenbeck și artistul plastic Hans (Jeans) Arp, apoi pictorii ca: românul Marcel Iancu, F. Picabia, M. Duchamp (S.U.A.), M. Erust, K. Schwitters (Germania), etc.. Asociind unor elemente ale futurismului italian, cubismului francez și expresionismului german, un negativism declarat, dadaismul (cf. T. Tzara, *La première aventure céleste de M. Antipyrine, 1916* și manifestele ”Dada” I-VII) cultivă arbitrarul total, neprevăzutul, abolirea formelor constituite, provocând dezordinea și stupoarea și prin organizarea unor spectacole de scandal îndreptate împotriva artei, gustului estetic, moralei tradiționale, programatic puse sub semnul întrebării. ”Dada”, reprezentând extrema limită a divorțului dintre gândire și expresie, contrazice totul, neagă totul, ridicând nihilismul și mistificarea la rangul de principii supreme: *abolirea logice, dansul neputincoșilor creației: dada; /.../abolirea arheologiei: dada; abolirea profesiilor: dada; abolirea viitorului: dada; credință indiscutabilă în fiecare zeu produs imediat al spontaneității: dada. /.../Marele secret este aici :gândirea se face în gură...Apriori, dada pune înaintea acțiunii și înainte de tot: Îndoiala. Dada se îndoiește de tot.* (T. Tzara).

Din martie 1919, o dată cu T. Tzara, mișcarea se mută la Paris, unde se întâlnește cu scriitorii din grupul ”Literatură” (A. Breton, L. Aragon, P. Eluard, Ph. Soupault), cu A. Jacques Vaché etc.. Mulți dadaiști publică în revista lui Picabia ”391” (fundată la Barcelona în 1917, transplantată la New York, Zürich, apoi la Paris) unde apar nume ca: Aragon, Apollinaire, Albert-Birot, Desnos, Max Jacob, Marie Laurenciu, Magritte, Ribemont-Dessaignes, Erik Satie, Soupault, Tzara, Edgar Varese etc.. Se reiau spectacolele de scandal și în mai 1921 se regizează procesul intentat lui M. Barres acuzat de ”delict împotriva securității spiritului”. După ce în 1921 Picabia se separase de mișcare, în 1922 se produce ruptura între dadaism și grupul lui A. Breton, din care se va dezvolta suprarealismul.

Dadaismul supraviețuiește încă (datorită aproape exclusiv personalității lui Tzara și – ca o variantă – lettrismului lui Isidore Isou), abordând tendințe protestar-anarhice (jignirea ”sfintelor precepte curente” și ”epatarea filistinismului” din ”oroarea de academism” – G. Călinescu), făcând din arbitrar și din hazard principii ale creației (T. Tzara: *Luați un jurnal, luați o pereche de foarfeci, alegeți un articol, tăiați-l, tăiați pe urmă fiecare cuvânt, puneți totul într-un sac, mișcați...*).

Principiile teoretice nu sunt aplicate, însă, cu toată strictețea. Iată de exemplu câteva versuri ale perseverentului dadaist Jean Arp (cunoscut mai ales ca sculptor): *Le pere s'est pendu/ a la place de la pendule/ La mere est muette. / La fille est muette./ Le fils est muet /Tou Les trois suivent/ le tic-tac de pere*. Dincolo de nihilismul și de enormitățile sale – care au anulat, uneori, arta – dadaismul a fost un protest, un elan spre absurd, pledând pentru o libertate absolută promovând invenții plastice și verbale adesea seducătoare care au lărgit investigația artistică și a creat o atmosferă propice pentru îndrăzneală și experiențe uluitoare.

La noi, dadaismul este vizibil, parțial, în unele producții publicate în reviste de avangardă ca ”unu”, ”Contemporanul”, ”Integral”, ”Punct”, ”75 H.P.” (alături de elemente suprarealiste, futuriste etc.). Un dadaism mai marcat există în scrisul lui Sașa Pană.

Suprarealismul

-provine din francezescul *surrealisme* = suprarealism

-reprezentanți: G.Apollinaire, Andre Breton, L. Aragon.

Curent artistic și literar de avangardă care proclama o totală libertate de expresie, întemeiat de Andre Breton(1896-1966) și dezvoltat mai ales în deceniile trei și patru ale secolului trecut(cu aspecte și prelungiri ulterioare).

Primul care a utilizat termenul într-o accepție legată de creația artistică a fost G.Apollinaire în *Les Mamelles de Tiresias*, subintitulată "dramă suprarealistă"(reprezentată în 1916). Începuturile mișcării se leagă de grupul(nonconformist și de evident protest antiburghez) de la revista pariziană "Litterature" (1919) condusă de A.Breton, L. Aragon și Ph. Soupault, care – reclamându-se de la tutela artistică a lui Rimbaud, Lautreamont și Mallarme – captează tot mai mult din îndrăzneală spiritului înnoitor și agresiv al dadaismului(mai ales după ce în 1919, acesta își mutase centrul de manifestare de la Zürich la Paris). De altfel, atât în "Literatură"(unde Breton publică, în colaborare cu Soupault, "Câmpurile magnetice", primul text specific suprarealist), cât și în alte reviste, textele dadaiste alternează cu cele ale noii orientări ce avea să se numească apoi suprarealism. Sunt două mișcări apropiate, având scriitori comuni, dar alianța nu va dura.

În 1922 se produce ruptura și după doi ani de frământări, căutări și tensiuni polemice se constituie "grupul suprarealist"(A.Breton, L.Aragon, Ph.Soupault, P.Eluard, B.Peret etc.). Relativ la geneza suprarealismului, deși unii cercetători autorizați (recent M.Sanouillet) consideră că suprarealismul nu a fost altceva decât forma franceză a dadaismului, A.Breton, dimpotrivă, a susținut totdeauna că *este inexact și cronologic abuziv să se prezinte suprarealismul ca o mișcare ieșită din dadaism*. În 1924 A.Breton, publică primul său "Manifest al suprarealismului" în care, fixând net anume repere ale mișcării – antitraditionalismului, protest antiacademic, explorarea subconștientului, deplină libertate de expresie, înlăturarea activității premeditate a spiritului în actul creației artistice etc. – o definește astfel; *Automatism psihic prin care își propune să exprime, fie verbal, fie în scris, fie în orice alt chip, funcționarea reală a gândirii, în absența oricărui control exercitat de rațiune, în afara oricărei preocupări estetice sau morale*. Suprarealismul crede că adevărul și arta se află "în realitatea superioară a anumitor forme de asociație" bazate pe "jocul dezinteresat al gândirii" eliberate de constrângeri.

Mișcarea se extinde în medii artistice diverse (cuprinzând artiști plastici, cineaști etc.) și în mai toate țările Europei, dar cunoaște convulsii interioare care duc la noi separări din pricina vederilor social-politice. Astfel se delimitează două direcții: cea anarhistă, "ortodoxă", de la revista "Revolution serrealiste" al lui Breton(care, în manifestul "Legitimă apărare" respinge ideea "oricărui control, chiar marxist asupra experiențelor vieții interioare") și cea "comunistă" reprezentată de revista "Claire"(director Jean Barbier) spre care – vor gravita până la urmă, majoritatea suprarealiștilor cu excepția lui Breton (care aderă, în 1927, la Partidul Comunist Francez, dar vrea să păstreze o totală independență artistică).

Disensiunile politice survin și mai violent după 1929, când cazul Trotsky produce noi scindări între suprarealiști protestatari, așa-zis "staliști"(Aragon, Eluard, Picasso, P. Naville, G. Sadoul etc.) și cei trotskyști susținuți de Breton sau cei reprezentând un crez exclusiv artistic(R. Desnos, G. Ribemont-Dessaignes, A. Artaud, R. Vitrac etc.). În 1929 la dat de 15 decembrie Breton publică "Al doilea manifest al suprarealismului"(în care încerca să stabilească incidența dialectică între vis și acțiunea socială, între activitatea poetică, psihanaliză și actul revoluționar), iar în 1933 se rupe total de comunism considerându-se reprezentantul autentic al suprarealismului "pur"(la care vor adera, între alții R. Char, Bunuel, Salvator Dali).

În 1938 pleacă în Mexic, unde fundează împreună cu Trotsky "Federația internațională a artei independente" și, alături de acesta și de Diego Riviera, publică al treilea "Manifest" al suprarealismului (în realitate redactat de Trotsky). În timpul celui de-al doilea război mondial și al ocupației Franței, Breton este în SUA(va fi și acuzat de dezerțiune de către suprarealiștii din patrie care participă activ la Rezistență); se întoarce în Franța în 1946 încercând să reînvie un nou grup suprarealist, dar fără rezultate notabile. Se poate aprecia că o dată cu al doilea război mondial suprarealismul, chiar dacă a supraviețuit în unele forme și aspecte epigonice, nu a mai constituit o mișcare cum fusese în perioada interbelică. Experiența suprarealismului – din care Breton a făcut o

adevărată cruciadă pentru "recuperarea totală a forței noastre psihice" – depășea literatura și urmărea, în fond o modificare a sentimentului vieții prin negarea distincției dintre existent, virtual, potențial și neexistent și prin o abandonare totală față de "automatismul psihic pur", singurul capabil să determine *acest punct al spiritului în care viața și moartea, realul și imaginarul, comunicabilul și necomunicabilul, înaltul și adâncul, încetează de a mai fi simțite în Chip contradictoriu.*

În condițiile unei violente(până la scandal) polemici anticonvenționaliste, dorindu-se realizarea climatului libertății absolute se caută faptul psihic nud și elementar(în lumea subconștientului, a experiențelor onirice, a mecanismelor sufletești iraționale transmise direct, fără intervenția cenzurii logice), considerându-se ca fiind unica modalitate revelatoare a veritabilei noastre esențe și potențialității. Proclamata revoluție supranaturalistă pentru "eliberarea eului" era, adesea, un anarhism distructiv ce a evoluat spre o frondă îndreptată împotriva structurilor logice a căror alterare și abolire devine programatică și este urmărită atât prin exaltarea psihanalizei(cultivarea lumii tulburi a complexelor, a proiecțiilor onirice, a halucinațiilor) cât și pe alte căi de la hipnoză și delir până la drogare și patologie declarată(demență, paranoia etc.). Suprarealismul a lăsat vizibile amprente și în alte literaturi din perioada interbelică. Un aspect specific l-a luat în Spania(unde imagismul debordant este o tendință constantă a spiritului spaniol aplecat spre o deformare a datelor reale, împinse, adesea, în planul metamorfozelor onirice).

În poezie a fost prezent, cu accente diferite, în experiența scriitorilor "generației din 27", ca și alți poeți(J.Larea, R. Alberti, chiar Garcia Lorca, V. Aleixandre, D. Alonso, M. Altolaguirre, E. Prados,P. Salinas). În Italia unde nu a cunoscut o prea mare dezvoltare(cu toate străduința lui C. Malaparte și a revistei "Prospective" de a-l aclimatiza și propaga), suprarealismul e vizibil, parțial măcar, în opera lui M. Bontempelli, în poezia lui A. Palazzeschi, A. Gatto, S. Quasimodo ș.a. La fel în Anglia, unde cel mai de seamă reprezentant este D. Gascoyne și grupul lui din jurul revistei „New Verse”. Forme și nuanțări particulare a luat în SUA unde și-a prelungit ecourile(sporadic) și după al doilea război mondial. La noi suprarealismul nu a avut un ecou deosebit; s-a manifestat alături de dadaism(și la aceleași reviste avangardiste) într-un prim val între 1924 și 1934, continuând să se retragă la activitatea unor scriitori rămași credincioși mișcării(Gherasim Luca, Paul Păun, Gellu Naum etc.).

Pe lângă inevitabilele excese anarhiste, suprarealismul "a exaltat o literatură – poezie"(G. Picon), o fluiditate lirică, o libertate asociativă, o dinamizare a metaforei, un gest al aventurii spirituale care au lărgit și au adâncit sensibilitatea poetică a contemporaneității.

Tzara Tristan

(n. 1896, Moinești, România - d. Decembrie 1963, Paris, France)

Poetul și eseistul francez român la origine cunoscut ca fiind fondatorul mișcării culturale dadaiste care a dus la revoluționare majoră în arte.

Mișcarea dadistă organizată în Zürich în timpul celui primului război mondial; Tzara a scris primele texte dadaiste - *La Première Aventure cèleste de Monsieur Antipyrine* (1916 „Prima aventură angelică a D-lui Antipyrine”); *Vingt-cinq poèmes* (1918; "25 de poeme") și manifestul mișcării , *Sept manifestes Dada* (1924; "Șapte manifeste Dada"). În Paris împreună cu André Breton, Philippe Soupault, și Louis Aragon au organizat activități de o amploare marea pentru a șoca publicul și de a desființa structurile de limbaj. Aproape de 1930, îngrijorat de nihilism și de distrugere, el se alătură prietenilor săi în activități mai constructive ale Suprarealismului.

Și-a dedicat o mare parte din timpul său spre împăcarea suprarealismului și marxismului. S-a alăturat Partidului Comunist și Rezistenței franceze în timpul celui de-al doilea război mondial. Implicarea în politică l-a adus mai aproape de oameni transformându-se treptat într-un poet liric. Poemele lui au dezvăluit angoasa din sufletul său, prinsă între revoltă și grijă asupra condiției tragice zilnice a condiției umane. Lucrările

sale mature au început cu *L'Homme approximatif* (1931; "Omul aproximativ") și a continuat cu *Parler seul* (1950; "Vorbind singur") și *La Face intérieure* (1953; "Fața interioară"). În aceste lucrări limbajul anarhial sfârâmat a fost înlocuit cu un limbaj dificil dar omenesc.

André Breton

(1896-1966)

Poet francez, eseist, editor și critic, șef inițiator și unul dintre fondatorii curentului cultural, Suprarealismul, împreună cu Paul Eluard, Luis Buñuel, și Salvador Dalí printre alții. Manifestele suprarealiste ale Breton sunt cele mai importante expuneri teoretice ale mișcării.

Ma Femme à la cheverule de feu de bois

Aux pensées d'eclairs de chaleur

A la taille de sablier

Ma femme à la taille de loutre entre les dents du tigre

Ma femme à la bouche de cocarde et de bouquet d'étoiles de

dernière grandeur

Aux dents d'empreintes de souris blanche sur la terre blanche

A la langue d'ambre et de verre frottés

Ma femme à la langue d'hostie poignardée

A la langue de poupée qui ouvre et ferme les yeux

A la langue de pierre incroyabile (...)

André Breton s-a născut la Tinchebray (Orne) ca fiu al unui negustor. Și-a petrecut copilăria pe meleagurile britanice începând să scrie de mic poeme – l-a cunoscut pe poetul Paul Valéry. A studiat medicina și mai târziu psihiatria unde în 1921 l-a cunoscut pe Freud. În timpul primului război l-a cunoscut Jacques Vaché, un dadaist înfocat.

În 1916 el s-a alăturat curentului cultural dadaist, dar după obiecțiile sale asupra dadaismului el a declarat: „*Lasă tot. Lasă Dada. Lasă-ți nevasta. Lasă-ți amanta. Lasă-ți speranțele și temerile. Lasă-ți copiii în păduri. Lasă-ți substanța pentru umbră. Lasă-ți viața ușoară, lasă-ți ceea ce aveai pentru viitor. Haide, la drum.*”. Atunci s-a întors la suprarealism și a colaborat cu Louis Aragon și Philippe Soupault la revizuirea operei *Littérature*. Foarte important pentru el au fost întâlnirile din timpul războiului cu Apollinaire. Manifestele sale suprarealiste au fost publicate în 1924. influențat de teoriile psihologice, Breton definea Suprarealismul ca fiind „*autonomism psihic pur, prin care o încercare este făcută să exprime, fie oral, în scris sau într-o altă manieră, adevărata funcționare a gândului. Comanda gândului, în absența totală a controlului gândului, excludând orice preocupare morală sau excentrică.*” În *Al Doilea Manifest* al lui Breton afirmă că suprarealismul luptă să obțină „*avantaj mintal, din care viața și moartea, realul și imaginarul, trecutul și viitorul, înțelesul și neînțelesul, nu vor mai fi percepute contradictoriu.*”

Breton și colegii lui credeau că izvoarele libertății personale și liberării sociale stă în inconștient. Au găsit exemple în tablourile pictorilor Hieronymus Bosch și James Ensor, în scrierile lui Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, Alfred Jarry – și din gândirile revoluționare ale lui Karl Marx.

Mișcarea suprarealistă încă de la început a fost în continuă schimbare sau conflictuală, dar în toate lucrările majore, *La Révolution surréaliste* (1924-30) și *Le Surréalisme au service de la révolution* (1930-33), au canalizat cooperarea și răspândirea ideilor și peste hotarele Franței.

„*Subiectivitatea și obiectivitatea comit o serie de atacuri una alteia în timpul vieții unde prima suferă cele mai mari lovături.*” (din *Nadja*, 1928).

Din 1930 publică câteva colecții de poeme printre care *Iubire nebună* (1937), volum ce apără emoțiile iraționale ale iubiților, inspirat din mitul cenușeresei. Proza scrisă de el a fost mai bine văzută decât poeziile sale dintre care se remarcă opera *Nadja* (1928), un portret al lui Breton și al unei femei nebune. Titlu se referă la un nume de femei și începutul cuvântului speranță în rusește.

Într-o plimbare cu barca la Martinique în 1941 Breton îl cunoaște pe antropologul Claude Lévi-Strauss cu care discută despre creația artistică. Claude Lévi-Strauss critică definiția dată de Breton

unei capodopere spunând că este un rezultat al spontaneității minții fără a analiza valoarea estică a operei. Breton îi răspunde că „foarte puțin îl interesează ierarhia operelor suprarealiste – chiar dacă am făcut o ierarhie a operelor romantice și simboliste.”

În timpul războiului Breton a scris trei poeme epice în care a tratat tema exilului. După cel de-al doilea război mondial el a călătorit în sud-vestul și în vestul Indiei întorcându-se în Franța în 1946. La scurt timp după întoarcerea în Franța el devine un fel de meditator al unui grup de tineri suprarealiști. Între 1940 și 1950 el a scris eseuri și colecții de poeme printre care *Arcane 17* (1945). Ultima lucrare poetică, *CONSTELLATIONS* (1959).

Moare în Paris la 28 septembrie 1966.

Francis Picabia

(1879-1959)

-născut și decedat la Paris.

Pictor, desenator și poet, spaniol la origine. A studiat la *Ecole des Beaux-Arts* (Școala de arte frumoase) și la *Ecole des Arts décoratifs* (Școala de arte decorative) din Paris.

Prin 1908 el a pictat tablouri impresionante în manieră Sisley. În 1909 a intrat în contact cu cubismul. Între 1911 și 1912 a luat parte la « Întâlnire de Duminică » la studioul lui Jacques Villon din satul Puteaux împreună cu Apollinaire, Gleizes, La Fresnaye, Léger, Metzinger, printre alții, care au dus la fondarea « Secției de Aur ». A jucat în spectacolul lui Metzinger. A fost un prieten apropiat al lui Apollinaire. În februarie, 1913, a plecat în S.U.A. pentru prima dată unde a jucat în spectacolul "Armory Show". În 1914 a fost recrutat în armată în Franța. În 1915 pleacă pentru a doua oară în S.U.A unde colaborează cu Marcel Duchamp. Ziarul cultural "291" al grupului lui Stieglitz publică articolul proto-dadaism al Picabia, Catherine Rhoades și alții. La sfârșitul lui 1916 pleacă la Barcelona unde îl cunoaște pe Cravan, Gleizes și Marie Laurencin. La 25 ianuarie el publică primul număr al propriului său ziar de cultură pe care îl numește „391”. La acest ziar el publică primele „Picturi Mecanice” și informații false despre prieteni și dușmani. În același an el se mai duce încă o dată în America și își continuă publicarea ziarului ajutat de Marcel Duchamp. În 1918 își face pentru prima dată apariția la Lausanne, unde publică cartea intitulată "Poèmes et dessins de la fille née sans mère" („Poeme și desene ale fetei născute fără mamă ,, ,).

În februarie ia contact cu grupul dadaism din Zürich și contribuie la manifestul numărul 3 „Dada”. În 1919 publică numărul 8 al ziarului său care este tipărit de Jul. Heuberger, tipograful și a grupului dadaist din Zürich. Se întoarce la Paris unde continuă publicarea ziarului „391” și ia parte la demonstrațiile dadaiste. În 1921 împreună cu Breton și cu alții se despart de dadaismul ortodox (majoritatea dadaiștilor). Va participa la manifestările și va publica în ziarele suprarealiștilor. În 1949 a fost organizată o mare manifestare retrospectivă organizată la Galeria Drouin, Paris. Catalogul manifestării a purtat numele de „491”, de mărimea unei scrisori. Conținea articole scrise de Bott, Breton, Cocteau, Desnos, Seuphor, Tapié și alții.

Hugo Ball

(1886 – 1927)

S-a născut la 22 februarie 1886 la Pirmasens, Germania și moare la 14 septembrie 1927 în San Abbondio, Suedia. Autor, a participat la fondarea curentului dadaist din Zürich, s-a alăturat lui Max Reinhardt la Școala acestuia de Arte în 1910 fiind angajat ca regizor.

"Café des Westens", cafenea ce devine locul său de întâlnire cu tinerii poeți ca : Johannes R. Becher, Georg Heym, Richard Huelsenbeck, Klabund, și alții. Regizor la teatrul din Munich în 1913 și colaborator la ziarul « Revoluția »(publicat de către F.S. Bachmair, 1913) împreună cu Seewald, J.R. Becher, Erich Mühsam. La puțin timp după izbucnirea războiului el și cu soția sa, Emmy Hennings,

emigrează în Suedia. Amândoi s-au angajat – Hugo ca pianist iar Emmy, cântăreață . În februarie 1916 el a fondat Cabaretul Voltaire în Zürich. I-a întâlnit pe Arp, Janco, Tzara, și mai târziu pe Huelsenbeck și Serner. Intențiile sale față de Cabaretul Voltaire le-a precizat cu cuvintele : « Este necesar să clarific intențiile acestui cabaret. Tinta lui este de a aminti lumii că sunt oameni cu minți independente – dincolo de război și naționalism – care trăiesc pentru diferite idealuri. ».

A compus poeme muzicale sau „versuri fără cuvinte”. În 1917 el a încetat să mai participe la mișcarea culturală dadaistă. A devenit redactor la ziarul "Freie Zeitung," în Bern. Mai târziu se va retrage și va locui în Ticino unde a fost angajat ca tot ca scriitor.

Din perioada când colabora cu cei de la dadaism există o nuvelă nepublicată "Tenderenda, der Phantast.". Una dintre lucrările sale importante o constituie "Die Flucht aus der Zeit"(« Zbor în afara timpului »).